

Skipulögð umfjöllun á Íslandi um öryggis- og alþjóðamál eftir brothvarf varnarliðsins

Pröstur Freyr Gylfason
BA í stjórn málafræði og meistaranemi í
alþjóðasamskiptum við H.Í.

2. tbl. 2. árg. 2006
Erindi og greinar

Efnisyfirlit

Inngangur

1. Meginmál
2. Samstarfsvettvangur um öryggi Íslands
 - 2.1. Nýleg dæmi úr sögunni
 - 2.1.1. Öryggismálanefnd
 - 2.1.2. Nefnd um öryggis- og varnarmál
 - 2.1.3. Starfshópur um öryggis- og varnarmál á tímum breytinga í alþjóðamálum
 - 2.1.4. Samantekt
 - 2.2. Kenningarlegir möguleikar
 - 2.2.1. Danska módelið
 - 2.2.2. Norska módelið
 - 2.3. Raunveruleiki stjórnmalanna
 - 2.3.1. Ný öryggismálanefnd
3. Öryggis- og alþjóðamálastofnun
 - 3.1. Kenningarlegir möguleikar
 - 3.1.1. Finnska módelið
 - 3.1.2. Ný íslensk Alþjóðamálastofnun?
 - 3.2. Raunveruleiki stjórnmalanna
 - 3.2.1. Auglýst eftir sérfræðingi
4. Niðurstaða
5. Heimildaskrá

Inngangur

„Samstarfsvettvangur fulltrúa stjórnmalaflokkanna um öryggi Íslands á breiðum grundvelli“ verður stofnaður af ríkisstjórninni í kjölfar brotthvarfs varnarliðsins. Allt frá því samkomulag náðist milli Íslands og Bandaríkjanna um varnarmál haustið 2006 virðist hafa gætt misskilnings í umfjöllun um málið, sem er í raun tvískipt. Annars vegar var í yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar við framangreint samkomulag fjallað um samstarfsvettvang fulltrúa stjórnmalaflokkanna. Hins vegar hafa ýmsir aðilar blandað því saman við eigin umfjöllun um mögulega stofnun á sviði öryggis- og alþjóðamála. Í þessari ritsmíð verður greint þarna á milli og farið yfir hvorn flokk fyrir sig, kenningarlegir möguleikar rannsakadir og raunveruleiki stjórnmalanna kortlagður.

1. Meginmál

Fullyrða má að skipulögð umfjöllun um öryggis- og alþjóðamál á Íslandi hefur ekki verið mikil mörg undanfarin ár. Opinberlega hefur málið verið lítið rætt, þótt auðvitað sé ekki hægt að segja til um vinnu varðandi þessi mál innan utanríkisráðuneytisins, forsætisráðuneytisins, dómsmálaráðuneytisins eða af vettvangi utanríkismálanefndar Alþingis. Sé tekið til rannsókna á sviði öryggis- og varnarmála er ljóst að þær eru komnar mun skemur á veg hér á landi en annars staðar á Norðurlöndum (Umsögn um tillögu til þingsályktunar um opinbera nefnd um öryggi og varnir Íslands).

Samkomulag milli ríkisstjórna Bandaríkjanna og Íslands var gert í ljósi brotthvarfs varnarliðsins og með hliðsjón af breytingum á öryggismálum í heiminum (Samkomulag ríkisstjórna Bandaríkjanna og Íslands). Við það tækifæri var birt yfirlýsing ríkisstjórnar Íslands um „ný verkefni og breytta skipan á ýmsum sviðum innan lands sem huga þarf að við brottför varnarliðsins“. Það er ekki viðfangsefni þessarar ritsmíðar að velja upp hvaða ástæður gætu verið fyrir svo lítilli opinberri umfjöllun um öryggismál á Íslandi hingað til, en það hlýtur að vekja athygli að brotthvarf varnarliðsins virðist hafa haft hvetjandi áhrif á stjórnmalamenn til að ræða þau.

Ýmsar leiðir eru færar tilvonandi skipulagðri umfjöllun um öryggis- og alþjóðamál á Íslandi. Í þessari ritsmíð verður kannað hvernig þeirri umfjöllun hefur verið háttáð á undanförunum árum og hvaða tækifæri eru framundan. Bent hefur verið á að einn af kostum þess að Ísland hefur gert svo lítið í þessum málum hingað til sé að þá geti landið lært af reynslu nágrannaþjóða sinna (Fundur Alþjóðasamfélagsins, Alyson J. K. Bailes). Er þá einboðið að spyrja hvaða leiðir séu heppilegastar í þessum efnum?

Þar sem viðfangsefnið er nýlegt er lítið til af viðeigandi, fræðilegum rituðum heimildum. Því byggir ritgerðin í grunninn á efni úr ítarlegu rannsóknarviðtali við Alyson J. K. Bailes, forstjóra SIPRI,

Stjórnsmál og stjórnsvísla vef tímarit (erindi og greinar)

alþjóðlegu friðarrannsóknarstofnunarinnar í Stokkhólmi, og rannsóknarviðtölum við Michael T. Corgan, gistiprófessor við stjórnsmálafræðiskor Háskóla Íslands, og Silju Báru Ómarsdóttur, aðjúnkt og forstöðukonu Alþjóðamálastofnunar. Akademískt efni úr bókum og fræðiritum liggur einnig að baki ritsmíðinni.

2. Samstarfsvettvangur um öryggi Íslands

Hugmyndin um samstarfsvettvangur um öryggi Íslands er ekki ný af nálinni. Í þessum kafla verður farið yfir nýleg dæmi um slíkan vettvangur á Íslandi. Því næst verður gerð grein fyrir hugmynd af svipuðum toga sem unnið er eftir í Danmörku og hefur unnið sér sess. Í rannsóknarviðtali fyrir þessa ritgerð var danska leiðin nefnd sem gott dæmi um áætlunar- og stefnumótandi vettvangur með aðkomu margra aðila. Þá verður stuttlega fjallað um hvernig Norðmenn hafa mjög nýlega sett upp ákveðið mólél til að fást við öryggi ríkisins og varnarmál. Að lokum verður skoðaður raunveruleiki stjórnmálanna á Íslandi, samkvæmt yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar, sem er í grunninn hugmynd um nýja öryggismálanefnd. Í desemberbyrjun 2006 voru þannig samþykkt fjárlög ársins 2007 á Alþingi Íslendinga (atkvæðagreiðsla 35693). Þar er gert ráð fyrir fjárveitingum til nýrrar öryggismálanefndar (fjárlög 2007).

2.1 Nýleg dæmi úr sögunni

Þrjú nýleg dæmi úr sögunni eru til um samstarfsvettvangur um öryggi Íslands en nauðsynlegt þykir að gera stuttlega grein fyrir hvers eðlis þetta starf var. Auk framangreindra nefnda eru dæmi um nefndir vegna sérstakra, afmarkaðra viðfangsefna á vegum utanríkisráðuneytis, svo sem hnattvæðingu, þróunarmál og Evrópumál.

2.1.1. Öryggismálanefnd

Öryggismálanefnd tók til starfa 1978 að frumkvæði Ólafs Ragnars Grímssonar (Einar Karl Haraldsson og Staksteinar Morgunblaðsins) og fékk fjárveitingar beint af fjárlögum, en þær voru settar undir fjárlagalið aðalskrifstofu forsætisráðuneytisins. Í samstarfsyfirlýsingu ríkisstjórnarinnar sem tók við 1978 var kaflinn um skipan Öryggismálanefndar og verkefni hennar sem yrðu „að afla gagna og eiga viðræður við innlenda og erlenda aðila til undirbúnings álitgerðum um öryggismál íslenska lýðveldisins“ (skýrsla utanríkisráðherra 1979). Nefndin átti að gera „ítarlega úttekt á öryggismálum þjóðarinnar“ (sama heimild, s.h.). Að mati utanríkisráðherra, Benedikts Gröndal, var tilgangur nefndarinnar „að stuðla að almennri umræðu, efla hana og gera sem málefnalegasta og raunhæfasta“ (s.h.).

Nefndina skipuðu átta menn, fulltrúar Alþýðuflokks, Alþýðubandalags, Framsóknarflokks og Sjálfstæðisflokks. Innan nefndarinnar voru ræddar alþjóðadeilur og öryggismál, en Öryggismálanefnd réði fræðimenn til að rita um þau efni (Einar Karl Haraldsson). Breiður verkefnagrunnur var fyrir starfi Öryggismálanefndar enda þótt mestur hluti hafi snert hernaðar- og vígbúnaðarmálefni (Tillaga til þingsályktunar um opinbera nefnd um öryggi og varnir Íslands), en á vegum nefndarinnar voru gefin út ein 20 rit um öryggis- og varnarmál (s.h.) á bókaformi (Pétur Blöndal). Til ábendingar má nefna tvö fræðirit um Evrópumál sem samin voru að beiðni nefndarinnar¹ (svar forsætisráðherra 1989). Allt efni sem gefið var út að frumkvæði Öryggismálanefndar var á ábyrgð höfunda, sem einir báru ábyrgð á þeim skoðunum sem þar komu fram. Í ritum nefndarinnar var sérstaklega tekið fram að skoðanir höfunda ætti ekki að túlka sem afstöðu Öryggismálanefndar.² „Við gáfum einnig út fréttabréf um öryggismál, bæði alþjóðleg og sem vörðuðu okkar heimshluta,“ hefur Morgunblaðið eftir fyrrverandi framkvæmdastjóra nefndarinnar, Alberti Jónssyni (Pétur Blöndal).

Öryggismálanefnd kom sér skipulega upp, á starfstíma sínum, nokkru safni gagna á sviði utanríkis- og öryggismála. Mikið var keypt af erlendu fræðiefni svo að fáum árum eftir stofnun nefndarinnar átti hún í safni sínu 750 titla (Öryggismálanefnd). Einnig var nefndin áskrifandi að yfir 20 tímaritum um öryggis- og varnarmál, auk þess að safna skipulega árbókum og öðrum grundvallarhandbókum og uppsláttarritum um þessi mál (Öryggismálanefnd). Höfundur þessarar ritsmíðar tókst ekki að komast að því hvað nákvæmlega varð um þetta safn þegar Öryggismálanefnd var lögð niður. Staðfestar tölur um 750 titla eru frá sjötta starfsári nefndarinnar, en þá var safnið geymt í húsnæði sem Öryggismálanefnd hafði á leigu. Safnið hlýtur að hafa verið mun stærra eftir starfsárin fjórtán. Fjárframlög til

¹ Sjá: Þorsteinn Magnússon (1989) og Gunnar Helgi Kristinsson (1990).

² Sjá til dæmis: Ólafur Þ. Harðarson (1984).

Stjórnsmál og stjórnsvísla vef tímarit (erindi og greinar)

Öryggismálanefndar jukust margfalt þar til hún var lögð niður, svo gera má ráð fyrir að aðföngin hafi vaxið – að minnsta kosti um helming – en þá hefði safnið átt að telja um 1.500 titla. Höfundur er heldur ekki ljóst hvort nýrri aðfangaskrá hafi verið tekin saman á síðari stigum í starfi nefndarinnar. Til samanburðar má nefna nýlegar bókgjafir bandaríska sendiráðsins til Háskóla Íslands á sviði alþjóðamála og öryggis- og varnarmála. Í frétt frá Háskóla Íslands við það tilefni kom meðal annars fram: „5. apríl afhenti Carol van Voorst, sendiherra Bandaríkjanna á Íslandi, Kristínu Ingólfssdóttur, rektor Háskóla Íslands, bókasafn um öryggis- og varnarmál að gjöf“ (Vegleg bókgjöf frá sendiráði Bandaríkjanna). Um var að ræða tæplega 200 rit, virðingarvert framlag til háskólasamfélagsins, en verkefnið mun halda áfram. Er ljóst af þessum samanburði að aðfangasafn Öryggismálanefndar yrði ágætt vegna rannsókna á eldri heimildum í öryggismálum en það þyrfti að skrá skipulega og í heild sinni í Gegni, samskrá íslenskra bóksafna, og gera aðgengilegt.

Kostnaður við Öryggismálanefnd kom fyrst fram sem hálf milljón króna árið 1981, sem var fjórða starfsár nefndarinnar, en óx í um 9 milljónir árið 1991, sjá töflu 1. Um sundurliðun kostnaðar má taka sem dæmi árið 1989 þegar kostnaður við nefndina nam rúmum 6 milljónum króna. Þar af var rúm hálf milljón kostnaður vegna aðkeyptrar, innlestrar sérfræðipjónustu (svar forsætisráðherra 1990). Stöðugildi við nefndina voru 1,5, framkvæmdastjóri og ritari. Launakostnaður nefndarinnar árið 1991 nam 3,1 milljón kr. samkvæmt fjárlögum þess árs (svar forsætisráðherra 1998).

Tafla 1. Kostnaður við öryggismálanefnd 1981-1991. (Heimild: þingskjöl nr. 1 á 99. – 115. löggjafarþingum.)

1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
0,5	0,7	1,0	1,2	1,332	2,036	2,463	3,230	6,061	6,706	8,220

Við framlagningu fjárlaga ársins 1992 kom í ljós að ekkert fé var af forsætisráðuneytinu áætlað til Öryggismálanefndar.³ Forsætisráðherra, Davíð Oddsson, hafði ákveðið að leggja Öryggismálanefnd niður en það gerðist í lok árs 1991. Breytingarnar voru gerðar án samráðs við utanríkisráðherra, Jón Baldvin Hannibalsson, sem vildi ekki tjá sig um málið, en forsætisráðherra sagði þetta „fyrst og fremst mál forsætisráðuneytisins“ (Ráðgjafi í alþjóðamálum til starfa í forsætisráðuneytinu). Þess í stað var áætlað að setja upp⁴ svokallaða alþjóðadeild ráðuneytisins⁵ en starfsmaður Öryggismálanefndar, Albert Jónsson, veitti henni forstöðu og tók við ráðgjafahlutverki fyrir ráðherra í alþjóðamálum (Forsætisráðuneytið: Öryggismálanefnd lögð niður um áramót). Fagleg rök fyrir niðurlagningu nefndarinnar voru einnig sett fram: a) sparnaður í ríkisrekstri, b) aðstæður í alþjóðamálum hefðu breyst frá því Öryggismálanefnd var stofnuð árið 1978, og c) talið var að hlutverk nefndarinnar væri nokkuð óskýrt (s.h.).

2.1.2. Nefnd um öryggis- og varnarmál

Hálftu ári eftir að Öryggismálanefnd hætti störfum undirritaði utanríkisráðherra, Jón Baldvin Hannibalsson, erindisbréf nýrrar nefndar sem greina skyldi „og leggja mat á stöðu Íslands við breyttar aðstæður í öryggis- og varnarmálum“ (Öryggis- og varnarmál Íslands 1993). Í störfum sínum átti nefndin að afla upplýsinga og gagna sem nauðsynleg væru „til að gera henni kleift að fjalla ítarlega um þróunina í öryggis- og varnarmálum og hvernig íslenskum hagsmunum í því efni verði best borgið“. Nefndin var annars sjálfráð í vinnutilhögun sinni. Átti nefndin að uppfylla skyldur sínar og skila lokaskýrslu innan hálfis árs frá útgáfu erindisbréfsins, en gerði það á 10 mánuðum (s.h.).

Í erindisbréfi nefndarinnar er vísað til umfangsmikilla breytinga í alþjóðamálum sem átt hafi sér stað á undanförunum árum. Eftir niðurlagningu Öryggismálanefndar „ákvað utanríkisráðherra, í

³ Þetta kemur í ljós með einfaldri skoðun á frumvarpi til fjárlaga, þingskjali 1, 115. löggjafarþingi.

⁴ Athygli vekur að í fyrri frétt Morgunblaðsins um málið talar aðstodarmaður forsætisráðherra, Hreinn Loftsson, um breytingar til „að efla alþjóðadeild ráðuneytisins“ en nokkrum dögum síðar segir forsætisráðherra í viðtali við blaðið „að ákvörðun hafi verið tekin um að setja upp alþjóðadeild innan forsætisráðuneytisins“. Af þessu virðist óljóst innan forsætisráðuneytisins hvort alþjóðadeildin hafi þegar verið til eða ekki.

⁵ Hér vakna spurningar um hvort eitthvað af stærðarsafni Öryggismálanefndar hafi færst til svonefndrar alþjóðadeildar forsætisráðuneytisins.

Stjórnsmál og stjórnsýsla veftímarit (erindi og greinar)

samráði við forsætisráðherra“ (s.h., bls. 5) að skipa þessa nýju nefnd. Í henni sátu upphaflega⁶ þrír fulltrúar samstarfsflokka í ríkisstjórn, þeir Benedikt Gröndal, Karl Steinar Guðnason, og Björn Bjarnason; tveir embættismenn utanríkisráðuneytisins, þeir Þorsteinn Ingólfsson og Gunnar Pálsson; og einn embættismaður forsætisráðuneytisins, Albert Jónsson (s.h.).

Viðræður við bandarísk stjórnvöld voru fyrsta forgangsverkefni nefndarinnar (s.h.), en viðfangsefni voru fjögur (s.h., bls. 6): 1) leggja mat á stöðu varnarsamstarfsins við breyttar aðstæður í Evrópu; 2) afla sem gleggstra upplýsinga um áform bandarískra stjórnvalda um varnir Evrópu og Atlantshafs; 3) áreita öryggishagsmunum Íslands og nauðsyn fullnægjandi varna landsins; og 4) óska eftir að öll áform um framtíð varnarliðsins yrðu kynnt íslenskum stjórnvöldum með hæfilegum fyrirvara og minnt á að ákvarðanir þar að lútandi yrði að taka í samráði við íslensk stjórnvöld.

Auk viðræðna við bandarísk stjórnvöld átti nefndin, samkvæmt skipunarbréfi sínu, einnig viðræður við framkvæmdastjóra NATO og yfirmann SACEUR, fundi með utanríkis- og varnarmálaráðherrum Noregs, viðræðunefnd embættismanna úr utanríkis- og varnarmálaráðuneytum Noregs. Eftir að skipunartími nefndarinnar var liðinn samkvæmt skipunarbréfi átti hún samt sem áður viðræður við fulltrúa breskra stjórnvalda í seinni hluta janúar 1993 (s.h.).

Nefndin víðaði á starfstíma sínum „að sér gögnum⁷ um öryggis- og varnarmál frá: a) starfsmönnum utanríkisráðuneytisins, b) opinberum aðilum⁸, og c) sjálfstæðum rannsóknarstofnunum erlendis,“ (s.h., bls. 7). Í skýrslu nefndarinnar er tekið fram að hún hafi notið „dyggilegrar aðstoðar utanríkisþjónustunnar“ í þeim efnum (s.h.).

2.1.3. Starfshópur um öryggis- og varnarmál á tímum breytinga í alþjóðamálum

Í rúm fimm ár, á tímabilinu 1993-1998, var opinberlega engin starfandi nefnd um öryggis- og varnarmál. Síðla árs 1998 skipaði utanríkisráðherra, Halldór Ásgrímsson, starfshóp „til að leggja mat á íslensk öryggis- og varnarmál á tímum breytinga í alþjóðamálum“. Starfshópurinn skipuðu þrír embættismenn, þeir Gunnar Pálsson, Þórður Ægir Óskarsson og Hjálmar W. Hannesson. Meginviðfangsefni starfshópsins voru fjögur (Öryggis- og varnarmál Íslands 1999): 1) að fjalla um hagsmunum Íslands í öryggis- og varnarmálum; 2) lýsa „breytingum í hinu alþjóðlega umhverfi sem taka þarf tillit til við mótnun íslenskrar öryggis- og varnarmálastefnu“; 3) skýra helstu þætti „aðlögunar að breytingum á undanförunum árum“; og 4) benda á leiðir til að efla öryggi og varnir Íslands.

Í einni af viðbótartillögum starfshópsins er eftirfarandi sett fram: „Einnig þyrfti að kanna sérstaklega með hvaða hætti utanríkisráðuneytið og Háskóli Íslands kynnu að geta átt samstarf um að í landinu sé ávallt fyrir hendi haldgóð þekking á öryggis- og varnarmálum“ (s.h., bls. 31). Þar er einnig vikið að skólun og sagt að gefa verði „hæfum einstaklingum á Íslandi kost á þjálfun og þátttöku í skólum og á námskeiðum um öryggis- og varnarmál“ á Norðurlöndum og í aðildarríkjum NATO (s.h.).

Í greinargerðinni segir að starfshópurinn hafi „ráðfært sig við ýmsa aðila og þegið frá þeim góðar ábendingar“. Í niðurstöðuskjali hópsins koma að öðru leyti ekki fram upplýsingar til að greina störf hans, aðferðir og aðföng⁹, en bent er á að ekki hafi verið stefnan að gera viðfangsefninu tæmandi skil (s.h., bls. 7). Hópurinn leggur til að stefnt skuli að því „að sambærilegt mat verði tekið saman reglulega, t.d. á fimm ára fresti“ (s.h.). Starfshópurinn starfaði frá 14. september 1998 til 21. febrúar 1999.

2.1.4. Samantekt

Fyrst störfuðu fulltrúar stjórnsmálaflokkanna að svonefndri Öryggismálanefnd þar sem fjórflokkarnir áttu aðkomu, og síðar í nefnd utanríkisráðherra – en hún var þó einungis skipuð fulltrúum þáverandi

⁶ Formaður nefndarinnar, fyrrverandi utanríkisráðherra, lét af formennsku af heilsufarsástæðum og við tók ráðuneytisstjóri utanríkisráðuneytisins, Þorsteinn Ingólfsson.

⁷ Fastlega má gera ráð fyrir að þetta safn sé geymt í bókasafni utanríkisráðuneytisins, þótt höfundur þessarar ritsmíðar hafi ekki tekist að fá það staðfest. Höfundur tókst heldur ekki að fá staðfest hvort aðfangaskrá hefði verið tekin saman fyrir nefndina líkt og gert var fyrir Öryggismálanefnd.

⁸ Kviknar hér spurningin um hvort eitthvað af stærðaradfangasafni Öryggismálanefndar hafi verið fært til hinnar nýju nefndar um öryggis- og varnarmál.

⁹ Höfundur er ekki kunnugt um hvaða aðföng lágu að baki starfi starfshópsins, eða hvort þeim hafi verið haldið skipulega til haga. Starfshópurinn setti þó fram lista yfir skammstafanir og er hann að finna á bls. 33 í greinargerðinni.

Stjórnsmál og stjórnsýsla vef tímarit (erindi og greinar)

stjórnarflokka. Síðasta opinbera nefnd sem fjallaði um öryggis- og varnarmál var kölluð starfshópur og einungis skipuð embættismönnum utanríkisráðuneytisins. Það sem er sammerkt með þessum þremur nefndum er að þær unnu skipulega að kortlagningu aðstæðna í öryggismálum Íslands eins og þau voru á hverjum tíma og niðurstöður þeirra voru opinberlega gefnar út.

2.2. Kenningarlegir möguleikar

Kenningarlega séð er hægt að haga samstarfsvettvangi um öryggismál með ýmsum hætti. Sem dæmi má nefna að í Danmörku og Finnlandi er unnið eftir hugmyndum um aðkomu margra aðila í áætlunar- og stefnumótun varðandi öryggismál en stuttlega er gerð grein fyrir danska módelinu hér á eftir. Í öðru lagi má nefna pólitískari vettvang, líkt og Öryggismálanefnd var. Alyson J. K. Bailes segir að á Norðurlöndum sé slíkur vettvangur oftast nefndur „varnarmálanefnd“ sem starfi stundum til frambúðar, en önnur lönd hafi stofnað til slíks vettvangs til bráðabirgða í nokkur ár til að vinna að stærri endurbótum á stefnumálum. Noregur sé dæmi um slíkt land, en þar var nýlega settur upp slíkur vettvangur.

2.2.1. Danska módelið

Samkvæmt upplýsingum úr rannsóknarviðtali fer umræða á háu plani um öryggis- og varnarmál fram í Danmörku undir merkjum Vararmálaakademiunnar (d. Forsvarsakademiet). Nánar tiltekið er haldinn skóli: „Forsvarschefens Sikkerhedspolitiske Kursus (SIKU)“ um öryggismál þar sem markhópurinn er hátt settir ákvarðanatökuaðilar í samfélaginu og skoðanamótandi hópar (Varnarmálaakademiá Danmerkur). „Þannig koma saman: elítan, skoðanamótandi aðilar frá hinu opinbera, akademíunni og úr öðrum þeim stöðum í samfélaginu sem við eiga: viðskiptalífínu, fjölmiðlum og úr stofnunum hins borgaralega samfélags, líkt og kirkjunum og viðskiptasamtökum“ (Bailes).

Michael T. Corgan telur að kirkjan ætti að vera með ef slíkur vettvangur yrði stofnaður á Íslandi. Einnig ættu frjáls félagasamtök að taka þátt, sem og hreyfingar og sambærilegir erlendir aðilar á borð við þann vettvang sem stofnaður yrði hér á landi. Hann varar hins vegar við aðkomu atvinnulífsins sem bjóði helst upp á klassískar markaðslausnir, hugsaðar til skemmri tíma. „Í atvinnulífínu er hugsað út frá vöru eða þjónustu sem stendur ekki endilega öllum til boða. Við viljum ekki að markaðsviðmið hafi áhrif á opinbera vöru eða þjónustu sem kemur öllum til góða, á borð við þjóðaröryggi og varnir ríkisins“ (Corgan).

Það komast færri að en vilja í danska skólann sem stendur í tvær vikur og byggist á fyrirlestrum, umræðum og vettvangsferðum, t.d. til Brussels. Yfirmaður dönsku landvarnanna býður persónulega þeim sem hljóta samþykki fyrir inngöngu (Varnarmálaakademiá Danmerkur). Þátttökugjald árið 2005 var sem nemur rúmlega 350.000 kr. fyrir hvern þátttakanda. Hluta þeirra þátttakanda sem lokið hafa hinum stefnumótandi skóla á fyrri árum er svo boðið til „Sikkerhedspolitisk Seminar (SIKSEM)“ sem er tveggja daga *seminar* sem fer fram árlega. Árið 2005 sóttu 90 manns SIKSEM.¹⁰ Finnland hefur sömuleiðis sett upp svipaðan skóla, en í stað þess að fara fram einu sinni á ári líkt og í Danmörku fer hann fram 5-6 sinnum á ári (Bailes).

Ef Ísland vildi feta í sömu fótspor mælti einn viðmælenda með því að ábyrgðin á framkvæmdinni yrði hjá utanríkisráðuneytinu eða forsætisráðuneyti en ef rannsóknarstofnun í öryggis- og varnarmálum yrði komið á laggirnar á Íslandi ætti hún að aðstoða með efnistöð og leggja til nokkra lykilyrirlésara. Á það var einnig bent að skólinn myndi fara í vettvangsferðir til ákveðinna staða, skoða viðeigandi aðstöðu og heimsækja stofnanir sem eru mikilvægar fyrir þjóðaröryggi (s.h.).

2.2.2. Norska módelið

Noregur setti nýlega aukinn kraft í vinnu við endurskipulagningu á öryggis- og varnarmálum sínum, enda þótt skipulögð umfjöllun á því sviði hafi farið fram í landinu allt frá 1998.¹¹ Þetta starf, með áherslu á „nú tímalegar og sveigjanlegar varnir sem hæfa breyttri ásýnd öryggismála“ (Regjeringen oppnevner forsvarspolitisk utvalg), hefur notið breiðrar samstöðu á norska Stórþinginu (s.h.). Nýlega var þjóðaröryggisstefna Noregs sett skipulega fram (Strategisk konsept for Forsvaret i perioden 2005-2008), og árin 2005 (Fakta om Forsvaret 2005) og 2006 (Fakta om Forsvaret 2006) voru formlega

¹⁰ 35.000 DKR reiknað á gengi mánaðamóta ágúst/sept. 2005 skv. www.seclabanki.is.

¹¹ Sjá: Skýrslur yfirmanns norsku landvarnanna, FS 2000 og FMU 2003, auk fjölda hlutaskýrslna sem unnar voru í kringum FMU 03.

Stjórnmal og stjórnsýsla veftímarit (erindi og greinar)

settar fram staðreyndir um varnarmál Noregs, ásamt því sem stefnan í öryggis- og varnarmálum Noregs er tíunduð.

Árið 2003 lagði norsk varnarmálaráðherra, fyrir hönd ríkisstjórnarinnar, fram stjórnartillögu um áframhaldandi nútímavæðingu norskra öryggis- og varnarmála fyrir tímabilið 2005-2008 (Útbýting þingskjala). Tillagan er umfangsmikil og nákvæm að uppbyggingu en kaflar hennar og undirkaflar eru samtals um 200. Málið var tekið upp í varnarmálanefnd Stórþingsins sem hélt m.a. tvo opna rannsóknarfundi um málið, 19. og 20. apríl 2004, þar sem nefndin kallaði til sín fulltrúa um 30 aðila úr samfélaginu (Opnir rannsóknarfundir). Að lokum gaf varnarmálanefndin út ítarlegt nefndarálit (Nefndarálit varnarmálanefndar norska þingsins) um málið. Þremur dögum síðar var haldin umræða í þingsal um málið þar sem allmargir (Umræða um stjórnartillögu) þingmenn tóku til máls. Í lok umræðunnar samþykkti Stórþingið ályktunartillöguna (Atkvæðagreiðsla um stjórnartillögu).

Í dag vinna Norðmenn að langtímaskipulagningu á fyrirkomulagi öryggis- og varnarmála. Sú vinna er unnin á vegum norsku landvarnanna, í pólitísku umbodi varnarmálaráðuneytisins. Verkefnið nefnist „Forsvarsstudie 2007“ eða „FS 07“ (Landvarnir Noregs) og miðar að því að leggja fram nýja tillögu í Stórþinginu vorið 2008 um fyrirkomulag öryggis- og varnarmála fyrir tímabilið 2009-2012. Það er sjálfgefið að vinna FS 07 byggir á samþykki Stórþingsins á stjórnartillögu sem þar var borin upp og nefnd var hér að framan. Í þeirri vinnu verður einnig tekið mið af enn lengra tímabili, allt til árunna 2020-25 (Varnarmálaráðuneyti Noregs).

Auk FS 07 settu norsk stjórnvöld á laggirnar pólitíska ráðgefandi nefnd (Regjeringen oppnevner forsvarspolitisk utvalg), skipaða fulltrúum á breiðum grunni, sem einbeitir sér að öryggis- og varnarmálum. Nefndin var skipuð á grundvelli hluta II. kafla í stefnuyfirlýsingu (Soria Moria) ríkisstjórnarinnar frá 13. október 2005. Í nefndinni sitja átta fulltrúar, tilnefndir af öllum flokkum á Stórþinginu, auk 8 fulltrúa (Regjeringen oppnevner forsvarspolitisk utvalg) fagaðila og annarra í samfélaginu með vídeigandi reynslu. Fyrir stofnun nefndarinnar var pólitískur vilji fyrir því að skipan nefndarinnar tæki mið af kynjahlutföllum og samsetning miðuð við landssvæði, auk þess sem hún hefði sérstakt starfslið (Varnarmálaráðuneyti Noregs). Nefndin er ríkisstjórninni stöðugt til ráðgjafar í þessum víðfeðma málaflokki og býr að breiðum reynslu- og sérfræðigrunni (Soria Moria). Mikil áhersla er lögð á að tengsl séu við allt landið þar sem nefndin hefur m.a. haldið opna fundi (Forsvarspolitisk utvalg besøker Troms og Nordland). Markmiðið er að hin pólitíska, ráðgefandi nefnd geti starfað við hlið norsku landvarnanna vegna nýju tillögunnar sem fyrirhugað er að leggja fram í Stórþinginu vorið 2008 um fyrirkomulag öryggis- og varnarmála fyrir tímabilið 2009-2012. Nefndin er skýrt dæmi um vettvang sem sérstaklega er stofnað til, tímabundið, vegna viðamikilla endurbóta á stefnumálum. Áætlað er að hún skili lokaskýrslu á svipuðum tíma og FS 07, eða fyrir lok október 2007 (Regjeringen oppnevner forsvarspolitisk utvalg).

2.3. Raunveruleiki stjórnmalanna

Þegar raunveruleiki stjórnmalanna er skoðaður ber hæst að í fjárlögum ársins 2007 er gert ráð fyrir fjárveitingum til nýrrar öryggismálanefndar. Nærtækast er að skoða yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar við samkomulag ríkisstjórna Bandaríkjanna og Íslands þegar varnarliðið hvarf á brott. Verður hér skoðuð nánar sú hugmynd, auk þess sem gerð verður grein fyrir athugasemdum tveggja viðmælenda varðandi slíka nefnd, þeirra Michael T. Corgan, gistiprófessors við stjórnmaláfræðiskor Háskóla Íslands, og Silju Báru Ómarsdóttur, aðjúnkt og forstöðukonu Alþjóðamálastofnunar.

2.3.1. Ný öryggismálanefnd

Til að byrja með verður að ræða misskilning sem virðist hafa gætt, að jafna megi saman öryggismálanefnd – vettvangi fulltrúa stjórnmalaflokka – og stofnun í öryggis- og alþjóðamálum sem fræðimenn starfa að. Það er ekki svo einfalt, nema röksemdin sé sett fram á skýran hátt, svo sem um aðgreiningu á hlutverkum stjórnmalamanna og fræðimanna. Samt virðist þessa misskilnings hafa gætt í ýmsum tilfellum. Rótin að því virðist eftirfarandi: í yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar við brottför varnarliðsins kemur meðal annars fram að hún muni „koma á laggirnar samstarfsvettvangi fulltrúa stjórnmalaflokkanna þar sem fjallað verði um öryggi Íslands á breiðum grundvelli“ (Yfirlýsing ríkisstjórnarinnar). Þegar forsætisráðherra, Geir H. Haarde, var inntur eftir skýringum á þessum samstarfsvettvangi „nefndi hann öryggismálanefnd“ (Pétur Blöndal). Sem dæmi rekur Morgunblaðið málið í ítarlegri fréttaskýringu: „Þess er sérstaklega getið í yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar að farið verði í samstarf við sambærilega aðila á alþjóðlegum vettvangi og nefnir Geir H. Haarde í því sambandi öryggismála- og alþjóðamálastofnanir í nágrannalöndunum“ (s.h.). Er þetta látið nægja og því næst

Stjórnmal og stjórnsýsla vettímarit (erindi og greinar)

farið í skoðun á slíkum stofnunum á Norðurlöndum. Miðað við skýringar forystumanna má kannski afsaka að þessu tvennu hafi verið blandað saman af fleirum. Upphafsorðin í fyrrnefndri fréttaskýringu Morgunblaðsins voru til dæmis: „Til stendur að koma á fót stofnun eða samráðsvettvangi“ (s.h.).

Þegar aðstoðarmaður forsætisráðherra, Ragnheiður Elín Árnadóttir, var spurð í sjónvarpsþætti um ætlaða fjármuni til hinnar nýju Öryggismálanefndar sagði hún: „Öryggismálanefndin, sem að var verið að tala um í tengslum við samningana við Bandaríkjamenn - yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar í tengslum við það mál - hún hefur ekki verið sett á fót ennþá. En það er verið að vinna að undirbúningi þess. Það er ekki háskólinn sem slíkur. Það er meira svona umræða, þverpólitísk umræða, eins og öryggismálanefndin gamla var á sínum tíma“ (Pólítíkin).

Gert er ráð fyrir 16 milljónum króna til Öryggismálanefndar á fjárlögum ársins 2007. Var hinn nýi fjárlagaliður skýrður svo: „framlag til samstarfsvettvangs fulltrúa stjórnmalaflokkanna þar sem fjallað verði um öryggi Íslands á breiðum grundvelli, m.a. í samstarfi við sambærilega aðila í nálægum löndum“ (Nefndarálit [b]). Er upphæðin einungis rúmum 3 milljónum hærrí en fyrrum Öryggismálanefnd fékk árið 1991 sé miðað við einfaldan útreikning á vísitölu neysluverðs án húsnæðis (Hagstofa Íslands). Á sínum tíma voru innan Öryggismálanefndar ræddar alþjóðadeilur og öryggismál en fjármagníð var nýtt til að ráða fræðimenn til að rita um efnin, hafa launaða starfsmenn í samtals 1,5 stöðugildi, húsnæði leigt, aðföngum safnað og staðið fyrir rannsóknum og ýmissi útgáfu. Spurningar hljóta að vakna um hvernig fjármagninu verði ráðstafað að þessu sinni. Mun nefndin starfa samkvæmt sama módeli og á sama hátt? Hverjir eru taldir „sambærilegir aðilar“ í nálægum löndum?

Þegar rætt er um samráðsvettvang hefur Michael Corgan uppi varúðarorð: „Fólk sem vinnur á vegum hins opinbera þyrstir í meiri völd til að valda betur verkefnum sínum. Valdasæknin getur náð tökum á þeim“ (Corgan). Corgan segist með þessu ekki halda því fram að fólk sé slæmt. „En það er viss hætta á því að öryggismálanefndin glati bæði hlutlægni sinni og sjálfstæði“ (s.h.). Hann segir meginatriði að þetta verði ekki stefnumótandi aðili. „Þetta ætti að vera akademískur aðili sem færði fram fræðilega þekkingu sem stjórnmalin gætu fært sér í nyt. Þessi aðili gæti boðið upplýsingar og greiningu (e. analysis) og ætti ekki að vera bundinn af stjórnvöldum. Heppilegast væri að vera fyrir utan áhrif eða stjórn stjórnmalaflokka, ráðuneyta og Alþingis“ (s.h.).

Sú ætlun ríkisstjórnarinnar frá 1978 að Öryggisnefnd yrði á engan hátt tengd daglegri stjórn utanríkismála með því að setja hana undir forsætisráðuneytið virðist hafa gengið upp.¹² Vísast þar til orða framkvæmdastjóra nefndarinnar sem gegndi því starfi fram til niðurlagningar hennar um hlutverk nefndarinnar: „að sinna rannsóknum á öryggismálum og gefa út efni og skýrslur um það. Hugmyndin var sú að slík útgáfa gæti verið þarft innlegg í umræðuna innanlands og til upplýsingar um alþjóðamál“ (Pétur Blöndal). Þetta kemur einnig heim og saman við ætlun ríkisstjórnarinnar 1978 svo sem fyrr segir.

Alyson J. K. Bailes segist sannfærð um að á Íslandi þurfi þverpólitískan vettvang á vegum stjórnvalda, hvort heldur er á vegum framkvæmdarvaldsins eða Alþingis, sem sinni áætlunar- og stefnumótun á sviði öryggis- og varnarmála, vinni að sameiginlegum markmiðum og njóti til þessa sérfræðiaðstoðar (Bailes). Hér hafa verið raktar tvær leiðir, annars vegar hið danska módel með aðkomu margra aðila í áætlunar- og stefnumótun varðandi öryggismál og hins vegar pólitískur vettvangur hins norska módelis í formi ráðgefandi nefndar í öryggis- og varnarmálum.

3. Öryggis- og alþjóðamálastofnun

Þegar öryggismálanefnd hvarf úr sögunni fyrir rúmum áratug, bundum við ýmsir vonir við, að Alþjóðamálastofnun Háskóla Íslands yrði vettvangur slíkra rannsókna og umræðna (Björn Bjarnason 2004).

Ofangreind sýn dómsmálaráðherra um rannsóknir í þágu þjóðaröryggis varð ekki að raunveruleika, því enda þótt Alþjóðamálastofnun væri ávallt til staðar og sinni hlutverki sínu var það ekki tengt stefnumótun Íslands í öryggis- og varnarmálum. Má þannig vitna til umsagnar Alþjóðamálastofnunar þar sem hún „telur brýna þörf á auknum rannsóknum á sviði öryggis- og varnarmála á Íslandi, enda eru þær komnar mun skemur á veg hér en á öðrum Norðurlöndum“ (Umsögn um tillögu til þingsályktunar um opinbera nefnd um öryggi og varnir Íslands). Með umsögninni, sem var rituð fyrir

¹² Þegar saga hinnar gömlu Öryggismálanefndar er skoðuð finnast ekki dæmi úr þingræðum þar sem mönnum var brigslað um pólitísk áhrif á niðurstöður eða verkefnaval Öryggismálanefndar.

Stjórnmal og stjórnsýsla veftímarit (erindi og greinar)

brottför varnarliðsins, voru lögð drög að sjálfstæðri uppbyggingu á þekkingu um öryggis- og varnarmál á Íslandi. Það ætti að gera með stofnun rannsóknarseturs um öryggis- og varnarmál undir hatti hennar, rannsóknir þar myndu meðal annars nýtast stjórnvöldum (Silja Bára Ómarsdóttir).

Nú, þegar varnarliðið er horfið á braut, virðast málin horfa öðruvísi við. „Það eru aðrar aðstæður í dag, og þær hugmyndir sem settar voru fram fyrir brotthvarf varnarliðsins eru ekki endilega lengur á borðinu,“ segir forstöðukona Alþjóðamálastofnunar (s.h.). Þeir möguleikar sem nú eru uppi hafa einfaldlega ekki áður verið rannsakaðir á Íslandi. Auk möguleikans á uppbyggingu nýs rannsóknarseturs væri hægt að færa Alþjóðamálastofnun í heild sinni undir Alþingi. Fyrir því er nýlegt fordæmi frá Finnlandi.

3.1. Kenningarlegir möguleikar

Margar góðar fyrirmyndir eru til um framsækna stofnanir í öryggis- og varnarmálum, dæmi: Konungleg stofnun alþjóðasamskipta í Belgíu (IRRI-KIIB) og Stofnun alþjóðasamskipta í Tékklandi (IIR). Einnig má nefna nýstofnaða friðarstofnun í flæmska hluta Belgíu og metnaðarfullar áætlanir um friðarstofnun á Katalóníu á Spáni sem stofnuð verður 2007. Tvær síðastnefndu stofnanirnar í öryggis- og varnarmálum gætu verið áhugaverðar fyrirmyndir fyrir Ísland þar sem héruðin hafa ekki á að skipa herjum, en áætlað er að þessar stofnanir muni halda góðum tengslum við viðskiptalífið og hið borgaralega samfélag (Bailes).

Áður en lengra er haldið væri gott að halda til haga þremur mikilvægum atriðum varðandi mögulega íslenska rannsóknarstofnun¹³:

- Ísland er smáríki, svo nærtækast er að líta á *raunbæfan* valkost um rannsóknarstofnun. Hún ætti að vera lítil, skilvirk og nokkuð sérhæfð í sínum eigin rannsóknum. Hún ætti sérstaklega að huga að alþjóðlegum tengslanetum og samstarfi. Í því marki að yfirvinna smæð sína ætti stofnunin að hafa nægilegt fjármagn til að „kaupa að“ vissa þjónustu frá erlendum stofnunum og einstaklingum.
- Ísland hefur ekki á að skipa her eða skóla í þeim efnunum þannig að stofnunin sjálf verður að ná til kenningarfræðilegra hluta hernaðar-/tæknilegra verkefna og annarra innlendra eða erlendra varnarmálastefna sem máli skipta fyrir þjóðaröryggi.
- Ísland hefur á að skipa litlu stjórnkerfi með nokkuð einfaldri uppbyggingu svo að hér þarf ekki sérstaka stofnun í miðlunar- eða samhæfingarhlutverki varðandi öryggis- og varnarmál. Þrátt fyrir það mun stofnunin þurfa að byggja samstöðu á mismunandi hátt um hin ýmsu sjónarmið stjórnmalaflokka, gamalla og nýrra viðmiða, og útvalinna hjá hinu opinbera, gagnvart viðskiptalífínu og hinu borgaralega samfélagi (einnig utan höfuðborgarsvæðisins). Það þýðir að stofnunin mun þurfa að njóta pólitíks og hugverkalegs (e. intellectual) hlutleysis. Hún nærði ekki ná til nauðsynlegra hópa ef menn teldu að stofnunin gengi erinda stjórnvalda.

Þegar forsætisráðherra var spurður út í fyrirætlun ríkisstjórnarinnar við brotthvarf varnarliðsins nefndi hann Öryggismálanefnd, (Pétur Blöndal) segir Morgunblaðið í frásögn og vitnar svo beint til orða ráðherrans: „Við hugsum þetta ekki nákvæmlega eins en við teljum heppilegt að til sé vettvangur þar sem fulltrúar flokkanna eða forystumenn þeirra geta talað saman, með fagfólk sér við hlið“ (s.h.).

Silja Bára segist í rannsóknarviðtali spennt fyrir þeirri hugmynd að Alþjóðamálastofnun gæti orðið sá fagaðili sem starfaði við hlið fulltrúa stjórnmalaflokkanna eða forystumanna þeirra. Með því telur hún að komið yrði á nánara samstarfi við ákvarðanatökuaðila heldur en Alþjóðamálastofnun býr við í dag, en á sama tíma telur hún að haldið yrði í tengslin við fræðin. Silja Bára bendir samt á að við slíkt fyrirkomulag yrði að varðveita akademískt frelsi og sömuleiðis þyrfti að gæta þess að ekki yrði um stýringu á niðurstöðum að ræða (Silja Bára Ómarsdóttir).

3.1.1. Finnska módelið

Núverandi alþjóðamálastofnun Finnlands verður gerð að einni af stofnunum finnska þingsins. Þeirri tilvonandi stöðu stofnunarinnar má jafna saman við stöðu embættis umboðsmanns Alþingis sem starfar í umboði þingsins og er lögum samkvæmt óháð fyrirmælum frá öðrum, þar með töldu Alþingi.

¹³ Þessi umfjöllun byggir í lyklatríðum á rannsóknarviðtali við Alyson J. K. Bailes.

Stjórnsmál og stjórnsýsla vef tímarit (erindi og greinar)

Hin finnska aðgerð og hin nýja alþjóðamálastofnun Finnlands sem tekur til starfa 1. janúar 2007 er talin fyrirmynd þess besta sem gerist í þessum efnum. Verkefnið er mjög metnaðarfullt en aðgerðin einföld.¹⁴ Stofnunin mun fá sem nemur 275 milljónum króna (Report of the foreign affairs committee) á ári af fjárlögum finnska ríkisins. Ákvörðun um breytinguna tóku Finnar þegar hundrað ár voru liðin frá því lýðræði var komið á í Finnlandi sumarið 2006. Af því tilefni samþykkti finnska þingið löggjöf (Parliament letter) um hina nýju rannsóknarstofnun.

Í nefndaráli (Report of the foreign affairs committee, bls. 1) utanríkismálanefndar finnska þingsins kemur fram margþættur rökstuðningur fyrir færslunni. Verksvið stofnunarinnar verður að standa fyrir óháðum rannsóknum í alþjóðamálum, á sviðum stjórnmálafræða og hagfræði, en jafnframt í Evrópumálum. Hún mun bjóða upp á óháða sérfræðiaðstoð, leggja reglulega fram hágæðarannsóknir og -skýrslur, skipuleggja ráðstefnur og fundi, standa fyrir útgáfu tengdri starfsemi, taka virkan þátt í alþjóðlegri samvinnu, viðhalda samböndum og tengslanetum við ákvarðanatökuaðila og samfélagið bæði innanlands og utan. Þetta er talið að muni dýpka greiningarlega umræðu í samfélaginu varðandi alþjóðamál og Evrópumál (Eduskunta centennial decision). Utanríkismálanefndin álitur að vegna þess gríðarlega magns af upplýsingum um alþjóðamál sem til er þurfi rannsóknarstofnun til að greina aðalatriðin frá aukaatriðum. Þannig megi bæta opinbera ákvarðanatöku og gera hana skilvirkari (Report of the foreign affairs committee, bls. 2).

Nefndin segist styðja fram komnar hugmyndir um „hugveitu“ (e. think-tank) sem heppilegasta formið á starfsemi hinnar nýju rannsóknarstofnunar. Því fylgi margir kostir þar sem hægt sé að brúa bilið milli akademískra rannsókna og ákvarðanatöku. Vandí nútímans í ákvarðanatöku sé hversu flókin viðfangsefni þurfi að fást við, að erlendra áhrifa gæti, áhrifa ákvarðana geti gætt víða og á mismunandi hátt o.s.frv. Nauðsynlegt sé að bæta skilyrði fyrir ákvarðanatöku: „Vegna æ flóknari og skjótari ákvarðanatöku eru bæði kjörnir fulltrúar og opinberir starfsmenn bundnir við framkvæmd mála en á sama tíma er ekki að finna upplýsingar og greiningu meðan enginn vinnur við það verk“ (s.h.). Finnska dómismálaráðuneytið réðist raunar í rannsóknir á því hvernig hugveituformið gæti komið að gagni í Finnlandi (Jorma Turunen 2005). Í skýrslu ráðuneytisins er greint frá því að grunnhugmynd hugveitna sé að skilja kjarnann frá hisminu, hafa samskipti og koma rannsóknarniðurstöðum á framfæri inn í opinbera umræðu. Lögð er sérstök áhersla á áreiðanleika viðeigandi upplýsinga sem berist tímanlega til ákvarðanatökuaðila, möguleikann á opnum tjáskiptum við mismunandi aðila innan samfélagsins og að alþjóðleg samskipti séu hugveitum nauðsynleg. Utanríkismálanefndin vísar einnig í nefndaráli sínu til skýrslu um hversu þverfagleg vinna fari jafnan fram í hugveitum, auk fleiri kosta (Report of the foreign affairs committee, bls. 2).

Finnar töldu víst að fjármagn sem ráðstafað væri til rannsókna í þessum málaflokki væri ekki í samræmi við þær kröfur um upplýsingar sem samfélagið eða einstakir hlutar stjórnskrifisins ætluðust til að fá í staðinn. Utanríkismálanefndin tekur fram að alþjóðasamskipti séu eitt þeirra sviða sem njóti minnstra bjarga. Því er fjármagnið tryggt og samþykki liggur fyrir um að það verði ekki skert (s.h., bls. 4). Auk þess getur stofnunin notið styrkja annars staðar frá, lagt á gjöld fyrir þjónustu sína, undirritað samninga um verktöku gegn gjaldi o.s.frv. Finnar töldu að ekki væri raunhæft að bæta við nýrri alþjóðamálastofnun sem keppti við það sem fyrir væri. Heppilegra væri að nýta núverandi alþjóðamálastofnun í ferlinu en kostir þessu væru að hin nýja stofnun byggði á traustum grunni, stofnun sem þegar starfaði af krafti og hefði til staðar bæði innlend og erlend tengslanet (s.h., bls. 3).

Mikið er lagt upp úr sjálfstæði stofnunarinnar (s.h., bls. 3-4). Hún ræður á endanum sjálf viðfangsefnum sínum og aðferðum. Þrátt fyrir föst fjárframlög finnska þingsins ætlar það að greiða sérstaklega fyrir þá þjónustu sem rannsóknarstofnunin veitir því. Þetta er talið munu tryggja sjálfstæðið ennfremur. Stjórnunarlega séð verður stofnunin óháð þinginu og húsnæðismál hennar sömuleiðis. Stofnunin mun ákveða vinnumál sitt sjálf, þ.e. á hvaða tungumáli unnið er og útgefið efni ritað. Utanríkismálanefndin telur hins vegar að leggja verði mikið upp úr starfsánægju og góðu starfsumhverfi hinna erlendu starfsmanna stofnunarinnar (s.h., bls. 4).

3.1.2. Ný íslensk Alþjóðamálastofnun?

Yrði byggt á finnska módelinu hér á landi og Alþjóðamálastofnun, sem nú heyrir til Háskóla Íslands, færð undir væng Alþingis yrði að gæta að nokkrum tæknilegum atriðum varðandi verksvið hinnar

¹⁴ Samkvæmt finnsku fjárlögum fyrir árið 2007 er gert ráð fyrir helmingi þess fjár á fyrsta starfsári hinnar nýju stofnunar. Auk þess er gert ráð fyrir sem nemur tæpum 14 milljónum íslenskra króna í flutning stofnunarinnar undir nýjan hatt. Gengið miðað við 7. desember 2006.

Stjórnsmál og stjórnsýsla vef tímarit (erindi og greinar)

nýju stofnunar áður en farið væri í einstök verkefnaatriði. Jafnvel þótt stofnunin yrði til húsa innan háskólasamfélagsins og tengd akademískri stjórnsýslu (dæmi um slíkt fyrirkomulag er TAPRI við Háskólann í Tampere, Finnlandi) væri stofnunin ekki einungis hluti af háskólasamfélaginu. Til að greina þarna á milli mætti ákveða að stofnunin sem slík kæmi ekki að kennslu.

Alyson J. K. Bailes skilgreinir verksviðið sem svo að ný íslensk stofnun ætti að byrja á því að greina viðfangsefni tengd þjóðaröryggi á 21. öldinni. Þaðan ætti starfið að leiða til viðeigandi hluta alþjóðamála og *diplómasíu*, varnarstefnu, þjóðaröryggis, og að virku öryggi (e. functional security). Hún segir stofnunina ekki sjálfa þurfa að búa yfir þekkingu í viðkomandi greinum náttúru- og edlisfræði, læknisfræði, viðskipta eða lögfræði en þessa þekkingu ætti stofnunin að geta nálgast með auðveldu móti. Bailes leggur til að stofnunin legði „í meginatriðum sérstaka áherslu á innlend og Evró-Atlantshafsmálefni en tæki samt mið af hnattrænum viðfangsefnum og breytingum“ (Bailes).

Í starfi sínu leggur Alyson J. K. Bailes til að stofnunin einbeitti sér fyrst að þekkingaröflun en stofnunin gæti svo komið viðeigandi upplýsingum áfram til stjórnsmálamanna og almennings með ýmsum útgáfuadferðum. Gefa mætti út reglubundin rit, fréttabréf, tímarit. Halda mætti úti frábærri vefsíðu – jafnvel með vefleiðara (svokölluðu bloggi). Stofnunin gæti innan ákveðinna marka haldið úti rannsóknum að eigin frumkvæði eða eftir óskum hins opinbera. Niðurstöður mætti gefa út í bókarformi á íslensku og ensku en þær mætti einnig nýta sem skýrslur til styrktaraðila stofnunarinnar. Einfalda árbók um þróun mála, sérstaklega í tengslum við Ísland, mætti gefa út. Bailes leggur enn fremur til að stofnunin viðhélldi nánum og góðum samskiptum við fjölmiðla. Opna fundi ætti stofnunin að skipuleggja til upplýsingar og hún ætti að hafa fjármagn til að bjóða nokkrum góðum erlendum framsögumönnum. Að endingu væri gott ef stofnunin skipulegði akademíska vinnuhópa og ráðstefnur sem helst yrðu tengdir sérstaklega því rannsóknarmarkmiði sem stofnunin hefði á hverjum tíma (s.h.).

Alyson J. K. Bailes leggur til þrjú meginmarkmið fyrir stofnunina (s.h.):

- i. upplýsa og styðja við opinbera stefnumótun og byggja sátt;
- ii. upplýsa og viðhalda upplýstri umræðu við meginþorra almennings auk viðskiptalífsins;
- iii. auka virði hins alþjóðlega rannsóknarsamfélags, fyrst með bættri þekkingu og rannsóknum á eigin afstöðu Íslands en einnig halda uppi rannsóknum og styðja við stefnumótun varðandi alþjóðleg viðfangsefni.

Aðspurð um stjórn slíkrar stofnunar leggur Bailes til að slík stjórn yrði skipuð ekki fleiri en 9 manns, auk framkvæmdastjóra. Innlendir stjórnarmenn kæmu úr stjórnsmálum, akademísku umhverfi, viðskiptum og borgaralegum stofnunum en helst ættu erlendir sérfræðingar ekki að vera færri en 40% stjórnarmanna. Hún leggur áherslu á að þessi stjórn ætti að fjalla um starfsáætlun framkvæmdastjórans en ekki ríkisstjórnin eða Alþingi. Þá mætti hugsa sér að stjórnin hefði tengslanet erlendra, akademískra ráðgjafa frá sambærilegum stofnunum eða háskólum ríkja sem standa Íslandi nærri – auk Brussels (s.h.).

Um fjármagn segir Bailes að sama upphæð og Finnar miði við sé líklegast allt of hátt viðmið fyrir Ísland. Miða ætti við um 10 starfsmenn í fullu starfi og stefnt skyldi að því að stofnunin kæmi sér upp frambærilegu safni aðfanga (s.h.). Aðspurð segist Silja Bára telja að Alþjóðamálastofnun undir hatti Alþingis með um 10 starfsmenn, auk einhverra þóknana til stjórnarmanna, myndi kosta 30-50 milljónir króna á ári (Silja Bára Ómarsdóttir).

3.2. Raunveruleiki stjórnsmálanna

Ekki er víst að metnaðarfullar hugmyndir, sem hér hafa verið reifaðar um færslu Alþjóðamálastofnunar undir Alþingi, verði að veruleika. Raunveruleiki stjórnsmálanna er oft annar. Michael T. Corgan hefur uppi efasemdir um sjálfstæði stofnunarinnar undir Alþingi. „Hún ætti ekki að vera bundin af stjórnvöldum að neinu leyti og ætti að vera fyrir utan áhrif stjórnsmálaflokka, Alþingis, og ráðuneyta“ (Corgan). Corgan mælir þess í stað með stofnun hugveitu eða rannsóknarseturs um öryggis- og varnarmál undir núverandi Alþjóðamálastofnun. Hann segir að ætla mætti hugveitunni svipuð fjárframlög og smárikjasetur, undir hatti Alþjóðamálastofnunar, nýtur í dag (s.h.). Samkvæmt upplýsingum gæti kostnaður við slíka útfærslu numið um 15-20 milljónum króna á ári (Silja Bára Ómarsdóttir).

Morgunblaðið hefur sett þá skoðun fram í leiðara sínum að stórefla þurfi rannsóknir og upplýsingaöflun á sviði varnar- og öryggismála. Þá telur blaðið að við fyrstu sýn virðist sá vettvangur

Stjórnmal og stjórnsýsla veftímarit (erindi og greinar)

sem ríkisstjórnin mun stofna til samkvæmt yfirlýsingu sinni eiga að verða sambærilegur Öryggismálanefnd sem var og hét. Breytingar á fjárlögum ársins 2007 staðfesta það. Morgunblaðið spyr „hvort ekki sé þörf á mun viðameiri starfsemi, í ljósi gjörbreyttra aðstæðna“ (Punktur – og nýtt upphaf). Taka má þessi orð Morgunblaðsins sem varnaðarorð þess sem telur raunveruleika stjórnmalanna ekki alltaf í samræmi við möguleika samkvæmt fræðilegum kenningum.

3.2.1 Auglýst eftir sérfræðingi

Eins og til að undirstrika muninn á metnaðarfullum hugmyndum sem hægt væri að læra af frá nágrannaríkjum okkar og hins vegar raunveruleika stjórnmalanna á Íslandi í dag auglýsti dómismálaráðuneytið lausa stöðu eins sérfræðings í lok nóvember 2006 sem taka ætti til starfa í desemberbyrjun. Verkefni sérfræðingsins verður meðal annars að „veita ráðherra ráðgjöf á sviði öryggismála“ og „taka þátt í alþjóðlegu samstarfi um öryggismál og þróun þeirra“. Tók dómismálaráðherra fram að staðan kæmi til „vegna nýrra aðstæðna í kjölfar brottfarar varnarliðsins“ (Auglýst eftir sérfræðingi í öryggis- og varnarmálum).

Í fjárukalögum ársins 2006 var breytingartillaga um 2,7 milljónir króna til viðbótar á aðalskrifstofu dómismálaráðuneytisins skýrð svo: „Við brottför varnarliðsins taka íslensk stjórnvöld við nýjum verkefnum. Nauðsynlegt er að bæta við starfsmanni á aðalskrifstofu dómismálaráðuneytisins sem hefur sérþekkingu á sviði varnar- og öryggismála. Á þessu ári hefur jafnframt fallið til nokkur kostnaður vegna viðræðna við Bandaríkin um varnarmál og er það aðallega ferðakostnaður.“ (Nefndarálit [a], bls. 4). Raunar misritaðist upphæðin þegar frumvarpið var lagt fram með áorðnum breytingum eftir 2. umræðu, og var hún rituð 3,7 milljónir (Frumvarp til fjárukalaga fyrir árið 2006). Þá var við umfjöllun fjárlaga ársins 2007 sömuleiðis lögð fram breytingartillaga um 10 milljónir króna til aðalskrifstofu dómismálaráðuneytisins, og var hún skýrð svo: „Lagt er til að veittar verði 10 m.kr. til að fjölga starfsmönnum um einn en um er að ræða laun, launatengd gjöld og ferðakostnað. Við brottför varnarliðsins taka íslensk stjórnvöld við nýjum verkefnum. Nauðsynlegt er að bæta við starfsmanni á aðalskrifstofu dómismálaráðuneytisins sem hefur sérþekkingu á sviði varnar- og öryggismála“ (Nefndarálit [b], bls. 12-13).

Í samkomulagi Íslands og Bandaríkjanna sem gert var við brotthvarf varnarliðsins stendur meðal annars að reglulega muni fara fram „viðræður sérfræðinga um öryggismál, jafnt hernaðarleg sem önnur öryggismál. Umræðuefni væru meðal annars samstarf og gagnkvæm upplýsingamiðlun á sviði hryðjuverkavarna, löggæslu, landamæraeftirlits og öryggis á hafinu“ (Samkomulag ríkisstjórna Bandaríkjanna og Íslands, liður 5.b). Umræddir sérfræðingar munu án nokkurs vafa koma frá utanríkisráðuneytinu, forsætisráðuneytinu og dómismálaráðuneytinu og/eða undirstofnunum þeirra.

En það eru fleiri verkefni sem koma til vegna nýrra aðstæðna í kjölfar brottfarar varnarliðsins. Sama dag og samkomulagið náðist milli íslenskra og bandarískra stjórnvalda sagði dómismálaráðherra í viðtali við Sjónvarpið:

Samhliða því sem við höfum verið að semja og ganga frá þessum málum um landvarnarnar við Bandaríkjamenn erum við að gefa út yfirlýsingu um það að við ætlum að láta meira að okkur kveða sjálfir við okkar innri öryggisgæslu. Og ég tel að við höfum alveg búnað til þess og mannafla. Auðvitað kostar þetta fjármuni og kostar átak og áherslur sem ekki hafa verið kannski á dagskrá áður en við eigum að sjálfsögðu að líta til þess og axla þessa ábyrgð sjálfir (Verkefni dómismálaráðuneytis aukast).

Sé haldið áfram með dómismálaráðuneytið er ljóst að margt er í vinnslu varðandi innri öryggismál, auk undirstofnanir þess og helstu samstarfsaðila. Meðal annars verða loftvarnir endurskoðaðar, vikingsveitin verður eflað, Landhelgisgæslan verður eflað til muna, umdæmi lögreglunnar hafa verið stækkuð til að fá fram öflugari liðsheildir, tetra-fjarskiptakerfi í þágu leitar og öryggis er í eflingu, frumvarp um ný almannavarnalög er í gagngerri endurskoðun vegna breyttra aðstæðna við brotthvarf varnarliðsins (s.h.). Inn í ný almannavarnalög verður líklega sett heimildarákvæði til að kalla út varaliðssveitir lögreglunnar, Landsbjargar, slökkviliðis og tollvarða ef vá steðjar að (Varnarsamkomulagið mikilvægt). Pólitískur vilji er til að fjölga lögreglumönnum og efla Lögregluskólann (Verkefni dómismálaráðuneytis aukast). Auk þess hafa verið kynntar „tillögur um framtíðarskipan öryggisefirlits hér á landi með stofnun öryggis- og greiningarþjónustu hjá embætti ríkislögreglustjóra“ (Öryggisefirlit).

4. Niðurstaða

Fjöldmörg verkefni hafa komið til vegna nýrra aðstæðna í kjölfar brottfarar varnarliðsins. Það blasir hins vegar við að á sama tíma hefur ekki verið nóg að gert varðandi skipulagða umfjöllun hérlendis um öryggis- og alþjóðamál. Með einföldum samanburði á því sem er opinberlega að gerast hér á landi í rannsóknum á öryggismálum miðað við nokkur nágrannalönd kemur í ljós að þar munar Atlantshafinu.

Nauðsynlegt var að koma á fót á ný þverpólískum samráðsvettvangi stjórnmalaflokkanna um öryggi Íslands á breiðum grundvelli. Nú þurfa stjórnvöld hins vegar að skýra hvort Öryggismálanefnd muni vinna á sama hátt og sú fyrri. Hver verða verkefni, uppbygging, aðföng, o.s.frv.? Verður reynt að draga lærdóm af þeirri þróunarvinnu, varðandi umfjöllun um öryggismál, sem nokkur nágrannalönd Íslands hafa farið í á síðustu árum? Hverjar eru helstu fyrirmyndirnar sem stjórnvöld líta til varðandi hina nýju Öryggismálanefnd? Þá þarf varla að nefna að öryggishugtakið hefur svo sannarlega víkkað frá lokum kalda stríðsins og tekur nú til mun fleiri þátta en hernaðar- og vígbúnaðarmálefna.

Staðreyndin er að fleira þarf til en pólitískan samráðsvettvang. Á Íslandi vantar stóruaknar fræðilegar rannsóknir í öryggismálum. Háskólasamfélagið á Íslandi þarf að taka frumkvæði að því að kynna metnaðarfullar hugmyndir um slíkt starf sem einhverra hluta vegna virðist ekki hafa farið fram á Íslandi á sama hátt og í nokkrum nágrannalöndum.

Sé horft til nágrannalöndanna er ljóst að margt er í vinnslu varðandi innri öryggismál þar einnig. Á Norðurlöndunum einum er hægt að benda á mörg slík dæmi. Íslensk stjórnvöld hafa verið önnun kafin sömuleiðis en aðstæður hér á landi hafa jafnvel verið enn meira knýjandi um breytingar í ljósi brotthvarfs varnarliðsins. Þær deildir ráðuneytanna sem hyggja að breytingunum hljóta að hafa verið spenntar til hins ýtrasta. Er því að undra að spurt sé hvort gleymst hafi að hyggja að fræðilegum rannsóknum? Þá er verið að tala um forsætisráðuneyti, utanríkisráðuneyti og dómsmálaráðuneyti. Nægir að nefna tillögur starfshóps um öryggis- og varnarmál frá 1999, sem nefndar voru framar í þessari ritgerð, sem ekki virðist hafa verið farið eftir. Stjórnvöld þurfa sjálf sömuleiðis að taka upp boltann og ræða af alvöru við háskólasamfélagið um metnaðarfullar hugmyndir um slíkt starf og fjármögnun þess.

Eftirfarandi ummæli dómsmálaráðherra koma því ekki á óvart, en hann saknar þekkingar um öryggis- og varnarmál innan Alþjóðamálastofnunar: „Utanríkismálastofnanir annars staðar á Norðurlöndunum hafa innan sinna vébanda sérfræðinga, sem geta lagt eitthvað af mörkum til umræðna um öryggis- og varnarmál“ (Björn Bjarnason 2006). Rúmum áratug aðlögunar eftir kalda stríðið og eftir brotthvarf varnarliðsins er kannski mál til komið að huga að uppbyggingu slíkrar þekkingar og rannsókna hérlendis? Alþjóðamálastofnun hlýtur þá að teljast náttúrulegur samstarfsaðili? Hún hefur starfað síðan 1990 og hefur til staðar heilmikil tengslanet. Nægir að nefna að yfir eitthundrað fræðimenn koma að starfi stofnunarinnar með einum eða öðrum hætti (Alþjóðamálastofnun). Ef til vill hefur komið á daginn hér á landi, eins og Finnar komust nýlega að, að fjármagnið sem ráðstafað hefur verið til rannsókna í þessum málaflokki sé ekki í samræmi við þær kröfur sem gerðar eru?

Finnar komust að þeirri niðurstöðu að verkefni stjórnvalda yrðu æ flóknari og viðameiri. Kjörnir fulltrúar og opinberir starfsmenn væru bundnir við verkefni og framkvæmd þeirra en á sama tíma væri ekki að finna upplýsingar og greiningu meðan enginn ynni það verk. Getur verið að hið sama eigi við á Íslandi? Getur jafnvel verið að hið opinbera hafi ekki haft tækifæri til að kanna hvað er að gerast í þessum efnum í nokkrum nágrannalöndum? Hvaða skýringar gætu verið á því að íslensk stjórnvöld virðast jafna saman nýrri pólitískri Öryggismálanefnd við fræðilegar öryggis- og alþjóðamálastofnanir í nágrannalöndunum og ætla henni að hafa samband við viðkomandi stofnanir á þeim grundvelli að þar sé um „sambærilega aðila“ að ræða?

Hvaða leiðir eru heppilegastar varðandi fræðilegar rannsóknir og umfjöllun um öryggis- og alþjóðamál? Ýmis form á slíku starfi koma til greina. Hugveituformið er nærtækt dæmi. Gæti Alþingi haft hlutverki að gegna? Alþingismenn kynnu að vilja taka málið upp og hefja umræðu um metnaðarfullar hugmyndir um rannsóknir í öryggismálum og stóruaknar rannsóknir í alþjóðamálum. Slíkar fyrirmyndir frá nokkrum nágrannalöndum eru fyrir hendi. Íslendingar hafa möguleikann á að læra af þeim.

Stjórnmal og stjórnsýsla vef tímarit (erindi og greinar)

5. Heimildaskrá

Alþingi, vefsetur, www.althingi.is.

Alþjóðamálastofnun, vefsetur, www.hi.is/ams

Atkvæðagreiðsla 35693 á 133. löggjafarþingi, um þingskjal 459 svo breytt. Samþykkt, 6. desember 2006.

Reykjavík: Alþingi. Sótt 6. desember 2006 af: <http://www.althingi.is/dba-bin/atkvgr.pl?nnafnak=35693>.

Atkvæðagreiðsla um stjórnartillögu um áframbaldandi nútímavæðingu norskra öryggis- og varnarmála. Samþykkt, 10. júní 2004. Osló: norska Stórþingið. Sótt 16. nóvember 2006 af:

<http://www.stortinget.no/stid/2003/sv040610.html#sak1>.

Auglýst eftir sérfræðingi í öryggis- og varnarmálum. *Morgunblaðið*, innlendar fréttir, 28. nóvember 2006.

Bailes, Alyson J. K., forstjóri SIPRI, alþjóðlegu friðarrannsóknarstofnunarinnar í Stokkhólmi, rannsóknarviðtal 10. nóvember 2006.

Björn Bjarnason (2004), *Rannsóknir í þágu þjóðaröryggis*. Erindi haldið á málþingi á vegum Alþjóðamálastofnunar Háskóla Íslands, Norræna húsinu, 14. desember 2004.

----- (2006), Dagbókarfærsla: *Mánudagur, 04. 12. 06*. Sótt 7. desember 2006 af:

<http://www.bjorn.is/dagbok/nr/3817>.

Corgan, Michael T, gistiprófessor við stjórnmálafræðiskor Háskóla Íslands, rannsóknarviðtal 10. nóvember 2006.

Eduskunta centennial decision: *New Independent institute of international relations and EU affairs*. Helsinki: Eduskunta, finnska þingið. Sótt 12. október 2006 af:

<http://uutisruutu.eduskunta.fi/Resource.phx/ek100/decisions.htx?lng=en>.

-----, vefsetur, www.eduskunta.fi.

Einar Karl Haraldsson (2003). Endurskoðun á klisjum, *Morgunblaðið*, 14. febrúar 2003; Öryggis- og varnarmál.

Leiðari Morgunblaðsins 30. júní 2005; og Áhugavert álitamál, Staksteinar Morgunblaðsins, 23. ágúst 2005.

Fakta om Forsvaret 2005. 19. janúar 2005. Osló: varnarmálaráðuneytið. Sótt 14. nóvember 2006 af:

http://odin.dep.no/fd/norsk/dok/andre_dok/veiledninger/010051-120129/dok-bn.html.

----- 2006. 2. febrúar 2006. Osló: varnarmálaráðuneytið. Sótt 14. nóvember 2006 af:

http://odin.dep.no/fd/norsk/dok/andre_dok/veiledninger/010051-120228/dok-bn.html.

Finnsku fjárlögin, sótt 28. október 2006 af: <http://budjetti.vm.fi/indox/tae/ruotsi/index.html> →

Budgetpropositionen → Detaljmotivering → Anslag → 21. Riksdagen → 30. Forskningsinstitutet för internationella relationer och EU-frågor.

Fjórög 2007, fjárlagaliður 01-190-1.21 Öryggismálanefnd.

Forsvarspolitisk utvalg besøker Troms og Nordland. Fréttatilkynning norska varnarmálaráðuneytisins, 9. október 2006.

Sótt 14. nóvember 2006 af: [http://odin.dep.no/fd/norsk/aktuelt/presesenter/pressem/010051-](http://odin.dep.no/fd/norsk/aktuelt/presesenter/pressem/010051-430008/dok-bn.html)

[430008/dok-bn.html](http://odin.dep.no/fd/norsk/aktuelt/presesenter/pressem/010051-430008/dok-bn.html).

Forsætisráðuneytið: Öryggismálanefnd lögð niður um áramót. *Morgunblaðið*, 8. október 1991.

Fundur Alþjóðasamfélagsins, félags meistaranema í alþjóðasamskiptum við Háskóla Íslands, um valkosti Íslands í öryggis- og varnarmálum, 4. nóvember 2006. Ummæli Alyson J. K. Bailes, forstjóra SIPRI, alþjóðlegu friðarrannsóknarstofnunarinnar í Stokkhólmi.

Frumvarp til fjárlagalaga fyrir árið 2006, fjárlagaliður 06-101-1.01 *Dóms- og kirkjumálaráðuneyti, aðalskrifstofa*. 133. löggjafarþing, þingskjal 393. Eftir 2. umræðu, 15. nóvember 2006.

Gunnar Helgi Kristinsson (1990), *Evrópuþefnan – aðlögun Íslands að þróun Evrópubandalagsins*. Reykjavík:

Öryggismálanefnd.

Hagstofa Íslands, vefsetur, www.hagstofa.is → Hagtölur → Verðlag og neysla → Vísitala neysliverðs →

Vísitala neysliverðs frá 1939.

Lagasafn á vefsetri Alþingis, www.althingi.is/vefur/lagasafn.html.

Landvarnir Noregs, efni sótt af vefsetri verkefnis um nútímavæðingu norskra öryggis- og varnarmála, 16.

nóvember 2006: <http://www.mil.no/fs07/>, og fjöldi hlutaskýrslna sem unnar voru í kring um FMU 03:

<http://www.mil.no/fst/mfu/start/brosjyret/>.

Nefndarálit [a] um frumvarp til fjárlagalaga fyrir árið 2006. Frá 1. minni hluta fjárlaganefndar. Sjá kafla 06 um skýringar við einstakar breytingartillögur. 133. löggjafarþing, þingskjal 366.

Nefndarálit [b] um frumvarp til fjárlaga fyrir árið 2007. Frá meiri hluta fjárlaganefndar. Sjá kafla 06 um skýringar við einstakar breytingartillögur. 133. löggjafarþing, þingskjal 421.

Nefndarálit varnarmálanefndar norska þingsins um áframbaldandi nútímavæðingu norskra öryggis- og varnarmála. Osló: norska Stórþingið. Sótt 14. nóvember 2006 af:

<http://www.stortinget.no/inns/2003/pdf/inns-200304-234.pdf>.

Norska Stórþingið, vefsetur, www.stortinget.no.

Opnir rannsóknarfundir varnarmálanefndar norska Stórþingsins vegna áframbaldandi nútímavæðingar norskra öryggis- og varnarmála, 19. apríl 2004. Osló: norska Stórþingið. Sótt 14. nóvember 2006 af:

<http://www.stortinget.no/hoering/komite/2003-2004/program19042004.htm>; 20. apríl 2004:

<http://www.stortinget.no/hoering/komite/2003-2004/program20042004.htm>.

Ólafur Þ. Harðarson (1984), *Viðborf Íslendinga til öryggis- og utanríkismála*. Reykjavík: Öryggismálanefnd.

Stjórnmal og stjórnsýsla vef tímarit (erindi og greinar)

- Parliament letter 15/2006*. 1. júní 2006. Helsinki: finnska þingið. Sótt af 13. október 2006 af:
[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?\\${BASE}=ermielau_e&\\${HTML}=akxpdf&\\${SNHTML}=akxeiloydy&tunniste=EK+15/2006](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?${BASE}=ermielau_e&${HTML}=akxpdf&${SNHTML}=akxeiloydy&tunniste=EK+15/2006).
- Pétur Blöndal (2006), Mikið lagt upp úr sjálfstæði: nýr samráðsvettvangur um öryggi Íslands á breiðum grundvelli. *Morgunblaðið*, innlendar fréttir, 1. október.
- Pólitíkin* (2006). Ragnheiður Elín Árnadóttir, aðstoðarmaður forsætisráðherra. Reykjavík: Stöð 2. 2. desember.
- Punktur – og nýtt upphaf (2006), Leiðari *Morgunblaðsins*, 27. september.
- Ráðgjafi í alþjóðamálum til starfa í forsætisráðuneytinu. *Morgunblaðið*, 11. október 1991.
- Regjeringen oppnevner forsvarspolitisk utvalg*. Fréttatilkynning norska varnarmálaráðuneytisins, 18. ágúst 2006. Osló: norska varnarmálaráðuneytið. Sótt 14. nóvember 2006 af:
<http://odin.dep.no/fd/norsk/aktuelt/nyheter/010051-430005/dok-bn.html>.
- Report of the foreign affairs committee 5/2006 vp. 17. maí 2006. Helsinki: finnska þingið. Sótt 13. október 2006 af:
[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?\\${APPL}=ermielau_e&\\${BASE}=ermielau_e&\\${HWIDS}=0.55/378687&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?${APPL}=ermielau_e&${BASE}=ermielau_e&${HWIDS}=0.55/378687&${TRIPPIFE}=PDF.pdf).
- Samkomulag ríkisstjórna Bandaríkjaanna og Íslands*, undirritað 11. október 2006. Sótt 11. október 2006 af www.forsaetisraduneyti.is/media/frettir/1.Samkomulag.pdf.
- Sedlabanki Íslands, vefsetur, www.sedlabanki.is.
- Silja Bára Ómarsdóttir, forstöðukona Alþjóðamálastofnunar, rannsóknarviðtal 9. nóvember 2006.
- Skýrsla utanríkisráðherra til Alþingis 1979 um utanríkismál, 24. mars 1979. 100. löggjafarþing, þingskjal 567.
- Skýrsla yfirmanns norsku landvarnanna, FS 2000. Osló: norsku landvarnirnar. Sótt 14. nóvember 2006 af:
http://www.mil.no/multimedia/archive/00071/Forsvarssjefens_Fors_71480a.pdf;
- Skýrsla yfirmanns norsku landvarnanna, FMU 2003. Osló: norsku landvarnirnar. Sótt 14. nóvember 2006 af:
http://www.mil.no/multimedia/archive/00071/Forsvarssjefens_mili_71481a.pdf.
- Soria Moria, stefnufrýðing norsku ríkisstjórnarinnar*, frá 13. október 2005. Sjá kafla II. Osló: norska ríkisstjórnin. Sótt 14. október 2006 af: http://www.dep.no/smk/norsk/regjeringen/om_regjeringen/001001-990342/hov001-bn.html.
- Staksteinar *Morgunblaðsins*, 23. ágúst 2005.
- Stjórnartillaga um áframhaldandi nútímavæðingu norskra öryggis- og varnarmála. Osló: Varnarmálaráðuneytið. Sótt 14. nóvember 2006 af: <http://odin.dep.no/filarkiv/208105/STP0304042-TS.pdf>.
- Strategisk konsept for Forsvaret i perioden 2005-2008: Styrke og relevans. 11. október 2004. Osló: varnarmálaráðuneytið. Sótt 15. nóvember 2006 af:
http://odin.dep.no/fd/norsk/dok/andre_dok/veiledninger/010051-120082/dok-bn.html.
- Svar forsætisráðherra [1989] við fyrirspurn Hjörleifs Guttormssonar um fræðslu um Evrópumálefni. 112. löggjafarþing, þingskjal 377.
- Svar forsætisráðherra [1990] við fyrirspurn Friðriks Sophussonar um aðkeypta sérfræðiþjónustu á vegum ríkisstjórnarinnar. 112. löggjafarþing, þingskjal 680.
- Svar forsætisráðherra [1998] við fyrirspurn Kristins H. Gunnarssonar um ríkisstofnanir. 122. löggjafarþing, þingskjal 1221.
- Tillaga til þingsályktunar um opinbera nefnd um öryggi og varnir Íslands. 132. löggjafarþing, þingskjal 40.
- Turunen, Jorma (2005). Think tanks and political foundations in Europe – proposals for Finnish implementations. *Ministry of Justice publications* 2005:4, í Report of the foreign affairs committee 5/2006 vp. 17. maí 2006. Helsinki: finnska þingið. Sótt 15. október 2006 af:
[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?\\${APPL}=ermielau_e&\\${BASE}=ermielau_e&\\${HWIDS}=0.55/378687&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?${APPL}=ermielau_e&${BASE}=ermielau_e&${HWIDS}=0.55/378687&${TRIPPIFE}=PDF.pdf).
- Umræða um stjórnartillögu um áframhaldandi nútímavæðingu norskra öryggis- og varnarmála. Tuttuguogsex þingmenn tóku til máls. Osló: norska Stórþingið. Sótt 15. nóvember 2006 af:
<http://www.stortinget.no/stid/2003/s040610-01.html>.
- Umsögn um tillögu til þingsályktunar um opinbera nefnd um öryggi og varnir Íslands. 132. löggjafarþing, þingskjal 40, dagbókarnúmer 584.
- Útbýting þingskjala, 22. mars 2003. Osló: norska Stórþingið. Sótt 15. nóvember 2006 af:
<http://www.stortinget.no/stid/2003/s040322-03.html>.
- Varnarmálaakademía Danmerkur, efni sótt af vefsetri 14. nóvember 2006:
<http://forsvaret.dk/FAK/Fakulteter+og+Centre/FSMO/Institut+for+Milit%C3%A6rhistorie/Forsvarshofens+Sikkerhedspolitiske+Kursus/>, og
<http://forsvaret.dk/FAK/Fakulteter+og+Centre/FSMO/Institut+for+Militærhistorie/Forsvarschefens+Sikkerhedspolitiske+Kursus/SIKU+2005/>.
- Varnarmálaráðuneyti Noregs, bréf til varnarmálanefndar Stórþingsins, dagsett 6. mars 2006. Sjá viðauka 2 við Stórþingskjal 8: 30 (2005-2006). Osló: norska Stórþingið. Sótt 16. nóvember 2006 af:
<http://www.stortinget.no/inns/2005/pdf/inns-200506-136.pdf>.
- Varnarsamkomulagið mikilvægt. Hádegisfréttir Ríkisútvarpsins, 27. september 2006.

Stjórnsmál og stjórnsýsla vef tímarit (erindi og greinar)

Vegleg bókaþýðing frá sendiráði Bandaríkjanna. Frétt á vefsetri Háskóla Íslands, 5. apríl 2006. Sótt 5. desember 2006 af: <http://www.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/wa/dp?detail=1006535&name=frettasida>.

Verkefni dómsmálaráðuneytis aukast. *Sjórnvarpið*, kvöldfréttir kl. 22:00, 26. september 2006.

Yfirlýsing ríkisstjórnarinnar um ný verkefni íslenskra stjórnvalda við brottför varnarliðsins. Sótt 11. október 2006 af: www.forsaetisraduneyti.is/media/frettir/Nyverkefni.pdf.

Þorsteinn Magnússon (1989), *Evrópuandalagið, stofnanir og ákvarðanataka*. Reykjavík: Öryggismálanefnd.

Öryggis- og varnarmál Íslands við aldamót (1999): greinargerð starfshóps utanríkisráðuneytisins. Febrúar 1999. Reykjavík: Utanríkisráðuneytið.

Öryggis- og varnarmál Íslands (1993): skýrsla nefndar á vegum ríkisstjórnarinnar í mars 1993. Reykjavík: Utanríkisráðuneytið. Fylgiskjal I.

Öryggismálanefnd (1984), *Aðfangaskrá Öryggismálanefndar*. Reykjavík: Öryggismálanefnd.